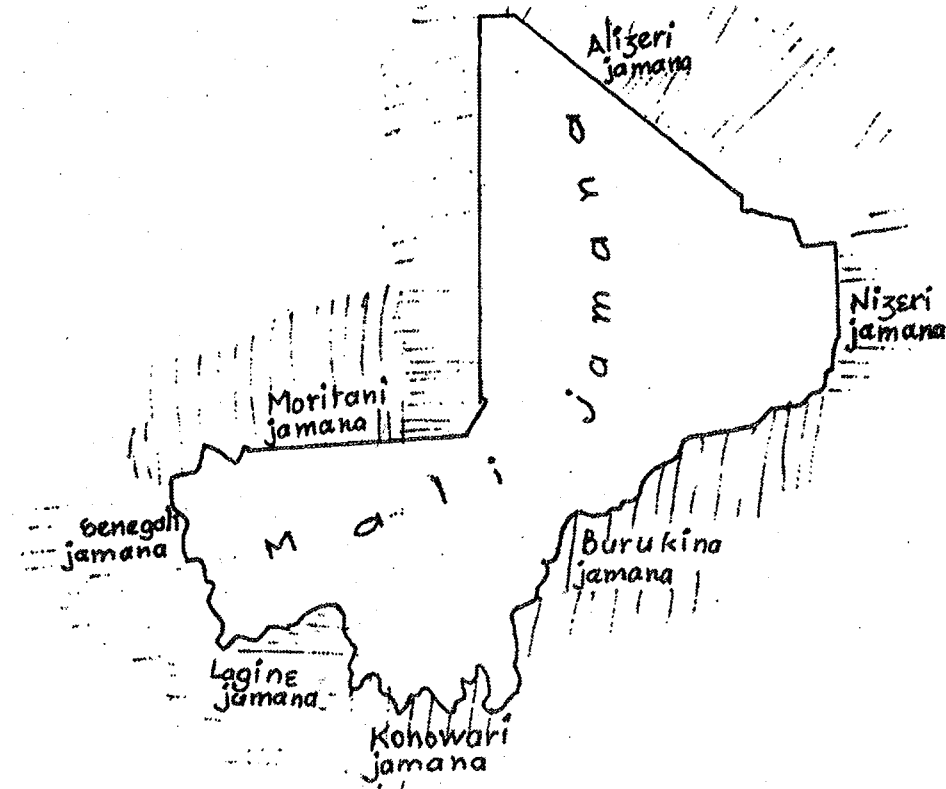

Daramani Tarawele

Fasoko 3^{nan}

Mara walanwalanni

KALAN DIYA

2002 san setanburukalo

Daramani Tarawele

FASOKO 3 NAN
Mara walanwalanni

KALAN DIYA

KONOKOW

Ɗɛbila	3
Fasoko	4
Faso fanga	6
Bɛɛjɛfanga	7
Sariyafanga bolofaraw	9
Folo-folo mara walanwalanni.....	11
Bi mara walanwalanni.....	12
Mara walanwalanniwale.....	15
Sigida yiriwali	19
Gofɛrenaman jɔyɔɔ	25
Yɛɛkiime.....	29

© San 2002

ƊɛBILA

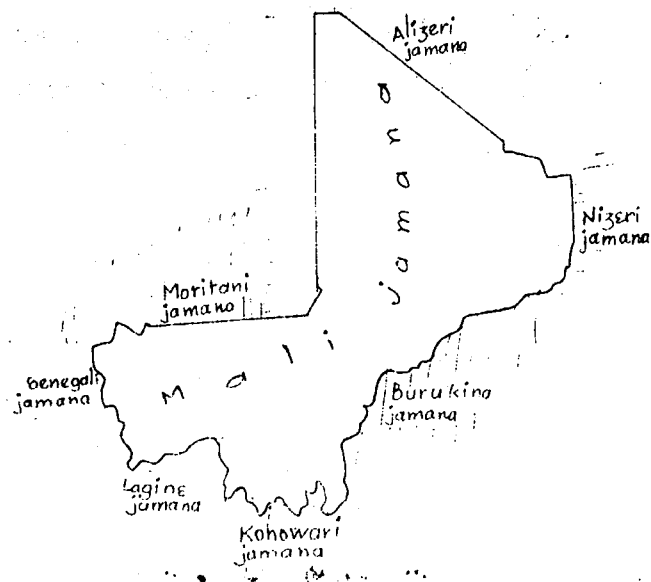
“Fasoko 3 nan” ye gafe ye min konoko bɛ tali kɛ Mali taabolo kan bi : bɛɛjɛfanga ani mara walanwalanni. O koson, faso fanga, sariyafanga, mara walanwalancogo n’u ɲogonaw, se kɛra olu ma walasa ka donni ni faamuya dow di cikɛdugu-lamogow ma cogo min u bɛ se k’u taabolo don jamana kuntilennaw na.

Faso bɛ yoro min, fasodenɲumanya bɛ yen, faso kanu, ka sa faso ye, ka faso fisaya ni fɛn bɛɛ ye, k’a kɛ faso ye. Sigida k’a yɛɛ mara, i k’i yɛɛ mara, i k’i yɛɛ yiriwa, i k’a miiri i yɛɛ ye, i k’a waleya i yɛɛ ye. Nka fo i ka ketaw kɛ ka soro k’i ka hakɛw nini faso fɛ. Nin damado de ye gafe in ka laɲiniw ye, kalandenw. Aw fana ka laɲiniw de bɛ soro gafe taw ye.

FASO

“Ala ka Faso bulonda jo n'i ye”. O ye dugawu ye min tun be don Faso denw ye ni u tun be taa ko geln kene kan, keleyoro la, taama na tunga fe. Dugawu in tun be jarabi denw ma minnu tun y'a ke Faso ye, ka baara ke Faso ye, ka tilen Faso ye, ka Faso korota. I te fosi bila Faso ne, i te Faso lagosi, i te fen bo Faso ta la k'o ke i ta ye, i be Faso ta lakana, i be sa Faso nofe.

Faso ye dugukolo de ye, Faso denw be balo min kan wa a lakodonnen don u ta ye i mana taa yoro o yoro. Faso nenamayali la, Faso sabatili la, Faso nenaboli la, Faso denw be je u do de ko k'o fara ngon kan k'o wele ko Faso ta. Faso ta ye dugukolo ye, a ta ye nafolomafenw ye, a ta ye denw ye ... “Ala ka Faso bulonda jo n'i ye”, o dugawu be mine i ma n'i be se ka je i do ko Faso ye.

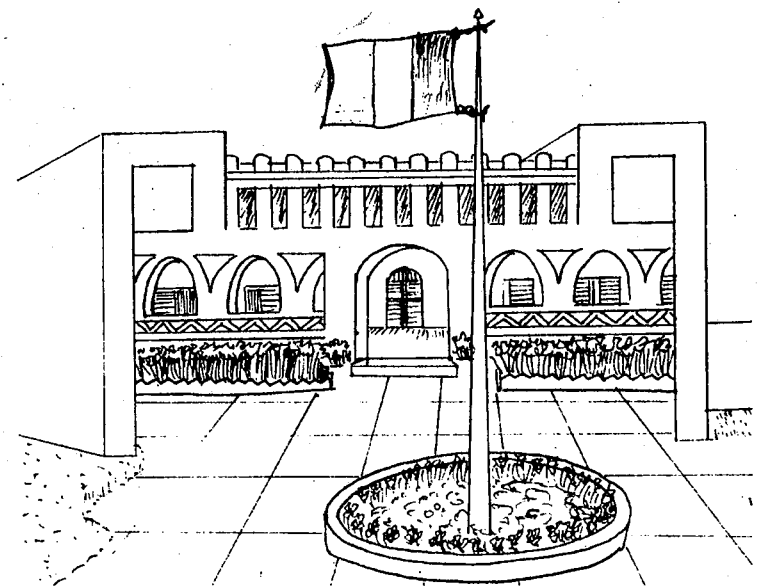

Faso n'a denw be dugukolo min kan o ye jamana ye. Faso denw ye jama ye walima jamanadenw walima faso-jama. Faso te, ko fanga te min kono ka Faso denw mara, jamana te ko fanga te min kono ka jamanadenw mara. Fanga be sigi fasojama ye fasojama fe.

N'i ye fanga laje kosobe, i b'a ye ko fanga ye se de ye, dowere te se ko. Fanga be goferenaman bolo, se be goferenaman ye ka jamanadenw mara ni sariya ye, sariya don min b'a yamaruya walima k'a bali ko do keli la mara kecogo numan hukumu kono.

Mara kecogo numan b'i sinsin fanga suguya saba kan : sariyaw sigili, sariyaw waleyali ani kiiritige. O ye bonda saba ye.

1. Fanga bonda folo ye depitebulon ye ni dow k'a ma wasadenbulon. O bulon de be jamana sariyaw ta, a be yamaruya di a ka boli jamanaden bee kan, faamaya t'a la, faantanya t'a la ;

2. Fanga bonda filanan ye goferenaman ye. Ale de be i hakili to sariyaw tiimeniko numan na barisa u be waleya ani ka boli jamanadenw kan ale de fe ;

3. Fanga bonda sabanan ye kiiritige bonda ye. Ale ta ye ka kiiri bee tige tilennanya kono ka jotigi jo ka jalakitigi jalaki, faamaya t'a la, faantanya t'a la.

Mali ye jamana ye, malidenw Faso don. Min be Faso ni fasodenw ce, min be fasodenw dusukun na Faso ye, o ye kanu ye, kanu min be kanu be sanfe, kanu min be kanu bee ne. Kanu wera te sanga a ma.

Tubabu be a don Farafinna waati min, a kera kele ye, su caman bora, mogo caman tora a la. U ni tora a la Faso de ye, Faso kanu tun be u la. Samori Ture, Ba Benba Tarawele, Laji Umaru, Firuni, ninnu kera kelemasaw ye minnu ma son dan ka kari Faso la. An b'an disi gosi k'an yere yanga n'olu togow ye bi. Olu kera u Faso fe, u y'a jira u ka wale ketaw kelen-kelen kono. Ka Faso kanu, ka ke Faso fe, da te; wale don min be Faso korota barisa nogondan be hadamadenw ni nogon ce cogoya min na, a be Fasow ni nogon ce dije seleke naani kono. A be Mali ni Burukina ce, a be Mali ni Senegali ni Konowari ni Lagine ni Nizeri ni Faransi ni Ameriki ni ... ni ... ni ... ni ... ce ... Nin be fasoden tansi jo Fasoko la.

Faso fanga

Fanga be Mali la, jamana "Peresidan" n'o y'a nemogo ye, ka se wasadenw ma, n'olu ye "depitew" ye ani "meriw" n'olu ye sigidaw kotigiw ye. Ninnu kelen-kelen be joyorow la, fasojama fanba ye joyoro min di u ma wote senfe, n'o ye kalafili ye. O de ye fanga sorocogo ye Mali la. A te ta ciyen

ye, mogo te wolo n'a ye. Wotefanga don, sariya fanga don. Mogokelenfanga te, masayafanga fana te.

Beejefanga

I b'a don yanni 1989 san fincha ka ci, dije tun tilalen don jamanakulu fila ye : jamanakulu min be jemufanga taabolo kan, ani jamanakulu min tun be politikiton kelen fangaba kelen taabolo kan. Nin jamanakulu fila tun ko donnen don nogon na fo mogo tun be miiri k'u laban be mugu ta nogon kama. U kelen-kelen bee hakili be ko ale de ka fanga taabolo de bennen don hadamaden marali la.

Nka an bena mun ye ? 1989 san, fincha de cira dije mumu kunna, dije seleke naani bee. Ko kami bee b'a nemogo ton file. Yelema fincha cira politikiton kelen, fangaba kelen jamanaw ka nemogo fe yen Mosuku. Yen jamadenw y'a nini yelema ka don u marali cogo la, a ka bo politikiton kelen, fanga ba kelen marali kacogo la ka ke jemufanga ye, beejefan, "demokarasi" ye. Jamanadenw ye kele ke fo fangayelema kera.

O cogo la, mankan wulila jamana werew kono, bee ko jemufanga, beejefanga, "demokarasi". Tile kura bora, ji kura jiginna ka woyo ka Farajela mine, ka Farafinna datugu. Bee de ko yelema, yelema, fangayelema, jemufanga, beejefanga, "demokarasi".

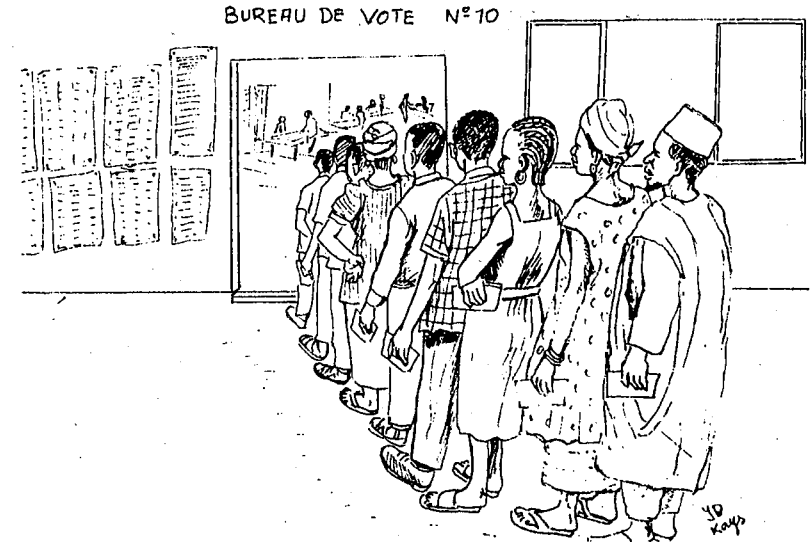
Politikiton-kelen sanga binna, fasojamaw y'a kanu politikiton kuraw ka sigi senkan, min ka di min ye, o ka don o la. 1990 san kera tsuma ye farafinjamaw kono. Mali ma to, fangayelema kera marisikalo tile 26, 1991 san. O fangayelema kuncera ni jemufanga ye, beejefanga, "demokarasi". O kama, bi, Mali fan tan ni naani bee ko "demokarasi", beejefanga, jemufanga, sariyafanga.

Sariyafanga

Sariyafanga, n'o ye bæjɛfanga ye, n'o ye jɛmufanga ye, n'o ye "demokarasi" ye, ale bæ fasojama bila a ka jamana jɛmɔgɔw sigi wote senfɛ ka sɔrɔ a ma bagabaga fanga fɛ i n'a fɔ politikiton-kelen fanga tun bæ mɔgɔw diyagoya cogo min wote kɔnɔ.

Sariyafanga b'a yɛrɛ taamasiyɛn ni ninnu ye :

- Sariyasunba ka kɛ jamana na, fasojama fanba ye min ta kalafili senfɛ ;
- jamana sariyaw ka kɛ hadamaden lakanasariyaw ye ;
- hadamadenw diyanyetonw sigili ka yamaruya jamana sariyaw fɛ ; i n'a fɔ jɔgɔnlafasalitonw, politikitonw, jɔgɔndɛmetonw ... ;
- hakilinatafɔ ka yamaruya, a mana kɛ kunnafonidifɛrɛ fɛn o fɛn ye, i n'a fɔ arajo, telewisiyon, sɛbenw ...
- kalafili, "wote", ka kɛ tuma ni tuma tilɛnnɛnya ni jɛlɛnya kɔnɔ walasa jama fanba ka mɔgɔ sugandilɛnw ka ta tuma bæɛ. O kun ye fasojama fanba mana kɛ bolo min kan tuma min, fanga fana ka yɛlɛma o bolo kan , kɛlɛ tɛ a la sango wɔyɔ.
- Sariya ka fasoden bæɛ gosi bere kelen na ; nin ye faantan ye, o t'a la ; nin ye faama ye, o fana t'a la ;
- Fasoden bæɛ k'a ka fasodɛnya jira, k'a waleya, k'a tiimɛ Faso ka jɛtaa sira la ; nsonyali ko tɛ, yuruguyurugu ko tɛ, surafɛndi ni surafɛnminɛ ko tɛ, tiɛni fan si ko tɛ ;
- fasoden bæɛ ka se ka kuma ani ka lamɛn Faso kow jɛnaboli la ;
- fasoden ka to sariya kɔnɔ k'a dungo ke bansira ni sɔnsira la, a ka ban n'o de ka di a ye, walima a ka sɔn n'o de ka di a ye.

Sariyafanga bolofaraw

Jɛmɔgɔ ka to jɛmɔgɔya la fɔ ka saya se a ma, o ye fanga tolen ye bolo kelen kan walima mɔgɔ dama bolo, u bæ u sago ni u dungo kɛ i ko olu de k'a fisa ni fasoden tow ye. O cogo ko tɛ. Sariyafanga kɔnɔ, Faso fanga ye bolofara belebele saba ye minnu bæ fasojama mara jɔgɔndafa kɔnɔ :

- Sariyatalaw, olu ye wasadenw ye, "depitew". Olu de bæ sariyaw bolili yamaruya fasodenw kan. Olu de bæ fasodenw fɛkow dɔn, bɛntaw ni bɛnbaliw. U bæ fasodenw tɔɔni bali ;
- kiiritigɛlaw, olu ye sariya kolɔsibagaw ye, ka kiiritige kɛ jɛlɛnya ni tilɛnnɛnya la jamanadenw ni jɔgɔn cɛ, fasodenw n'u Faso cɛ, fanga ni fanga cɛ.
- Gɔfɛrɛnaman, ale de bæ sariyaw labɛn k'u lase sariyatalaw ma. Nka ni sariya min tara, gɔfɛrɛnaman n'a ka

waleyali baaradaw de be fanga ke k'a boli fasodenw kan, bawo olu ye dannamogo minnu ta, n'olu ye wasadenw ye, o wasadenw jera ni sariya ye.

Fanga bolofara saba ninnu, sariyafanga kono, n'o de ye "demokarasi ye, bolofara saba ninnu be u ka baaraw ke. Nka bolofa ka da kiiritige kan.

Kiiritige fangabonda te se ka ke fangabonda were si bolokonofen ye, peresidan te, depitebulon te. A be kiiritige ke a yere de ni Ala ce la.

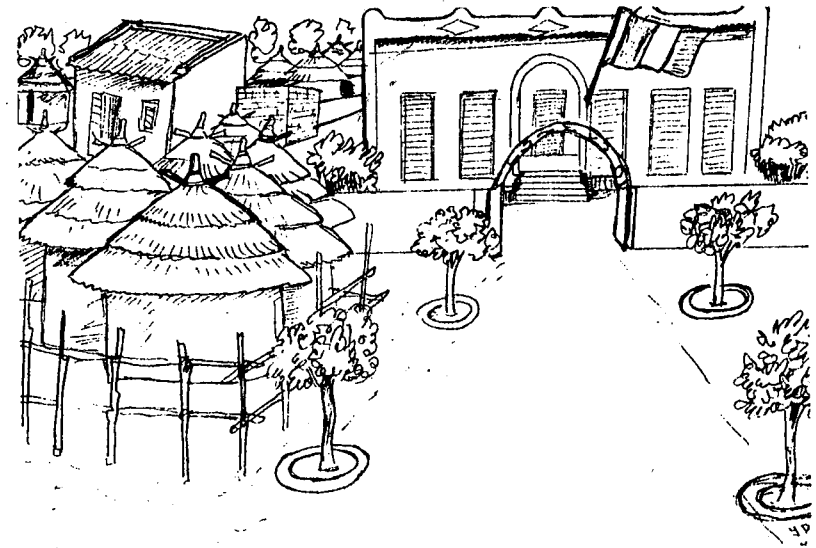
Nin bolofara kelen-kelen ye a danmafanga ye ka ngon dafa, ka ngon kolosi ka soro do ma do joro minc. Sariyafanga taabolo la, n'o ye jemufanga ye, bejefanga, "demokarasi" ye, nemogow be nefoli ke fasodenw ye tuma ni tuma. Ni nemogow te o ke, fasodenw be jininkali ke u la. N'o te kalafili nata la, fasodenw be u ka dannaya bo u kan k'a da mogo werew kan, minnu be se ka sariyafanga taabolo yere-yere tiime.

MARA WALANWALANNI

Folo-folo mara walanwalanni

Tariku donniyatigiw ko kabini lawale la Soninkejamana kan ani Maden fo ka se Koroborjamana ma, kuma te Kenedugu ni Segu ma, kelemasaw ye jamanaw mara ni tila-tilali fere de ye, ka jamana sigidaw sigiyoroma k'u kalifa nemogo do ma min be fanga boli ka jamana fan o mara masake togo la.

Misali la, Gana fanga, n'o ye Wagadu fanga ye, o ye san soro lawale la k'o sababu ke fanga bolicogo ye. O waati, Kage Makan, n'ale de tun ye masake ye, ale tun sigilen don Kunbi Sale, Gana faaba la. Kage Makan tun kelen don ka sigidaw nemogoya kalifa soninkedu dow ma. Sigidaw nemogow tun b'a bolomagen. Kage Makan tun be kiiri tige mogow ni ngon ce. Barika tun be a ka kelefanga la.

Misali wɛrɛ la, Sunjata tun ye jamana sigi cogo min, ka mara walanwalan, Kankun Musa ma fɛn yelɛma o la, sigidaw, marabolow b'u yɛrɛ mara, u bɛ nɔɔn mara fana.

O waati minnu tun bɛ gɔfɛrɛnɛri jɔyɔrɔ fa, olu tun bɛ sigi mansa fɛ. Ale de kelen tun bɛ u lawuli fana. Ni kelɛ tun wulila mansa Kankun Musa yɛrɛ tun y'o nɛmɔgo ye.

Marabolo minnu tun mana minɛ kelɛ senfɛ, olu tun bɛ fara Mali jamana kan k'a sɔrɔ a faama ma falɛn. Faama tun b'i kali Kankun Musa ye k'a t'a janfa, k'a b'a bolomadɛmɛ ani ka kelɛkɛcɛw ni maramafɛnw di Mali kelɛfanga ma, bɛɛ lajɛlɛn ka lakana.

Mansa, n'o ye Kankun Musa ye, a ka fanga bɛ bɛɛ kunna, a yɛrɛ bɛ jamana mara. A kɛrɛfɛmɔgow tun ye jeliw ye ani kelɛ cɛfarinw, ani a yɛrɛ ka kelɛbolo. Fanga boliko numan siratigɛ la, fanga nɛmɔgo tun bɛ yɛn i ko sisan mini-sirikuntigi, mɔgokɔrɔw ka jamakulu tun bɛ yɛn fo ka se kiiritigɛla ma ani jelikuntigi, marabolokuntigiw ni sigidakuntigiw.

Bi mara walanwalancogo Mali kɔnɔ

Fɔcogo caman bɛ nin ko in na. Dow ko ka mara segin so (mara seginni so), dow ko ka mara sarada (mara saradali). Dow yɛrɛ y'a to dɔnɛsɛrɛ ma, olu ko "desantaralizasiyɔn".

Nin fɔcogo fɛn o fɛn filɛ ninnu ye, a bɛ maracogo de kofɔ. Misali fila minnu dira, n'u bɛ tali kɛ Wagadu fanga ni Madɛn fanga jamanamaracogo kan, olu bɛ wasa kɛ mara walanwalanni nasira la.

Misali fila ninnu bɛ faamuya min di, o de ye ko mara walanwalanni ye jamana marafɛrɛ ye, min bɛ se dow di sigidaw ma, cogo min u bɛ u yɛrɛ mara, cogo min u bɛ u ka bɔnɔgɔla n'u ka nɛtaa n'u ka yiriwali fɛrɛw tige u yɛrɛ ye

ani u yɛrɛ ma.

Nka fo sigida hake dɔ de ka fara nɔɔn kan ka kɛ sigidakulu ye min lakodɔnnen don sariya la n'a nɛmɔgow sigira kalafili senfɛ n'o ye "wote" ye. Sigida ninnu yɛrɛ de bɛ u ka sariyaw sigi, k'u ka sɔrɔ siraw dayɛɛ u yɛrɛ ye, k'u halalanafolo don dala u ka hɛrɛ ni u ka nɛtaa sabatili kama.

Mara walanwalanni dɔnna tuma jumen ?

Ni hakilijakabo kɛra tariku misali fila ninnu kan, mara walanwalanni tɛ ko kura ye. Kabini lawale la, mara tun walanwalannen don, sigidaw tun b'u yɛrɛ mara, u bɛ faama walima mansa bolomagnɛn, a fana b'a jɔyɔrɔ fa u lakanani na walima jɔyɔrɔ wɛrɛw.

Tubabutile fana ma to mara walanwalanbali, se dow dira sigida dow ma : Bamako, kayi, Sikaso n'u nɔɔnɔnaw ka kominiw. Mali y'a ka yɛrɛmahɔronya ta 1960 san. A fana taabolo kɛra mara walanwalanni ye. Se dow dira sigida dow ma kokura.

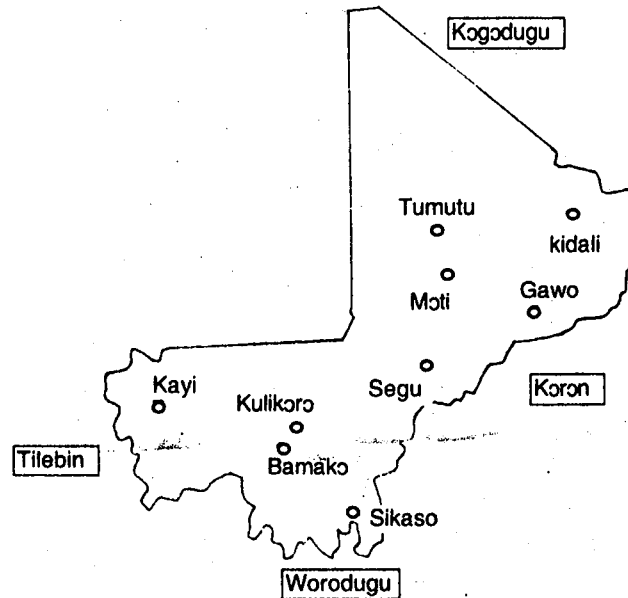
Fangayɛɛma min kɛra 1991 san marisikalo tile 26 Mali kɔnɔ, fiɛ kura cira, bɛɛjɛfanga, jɛmufanga, "demokarasi" nana. O senfɛ, Faso ka lajɛba sigira, a ka lanini kunbaba dɔ kɛra mara walanwalanni ye.

Mara ka walanwalan, a ka kan ka mun nɛ ? Sariya N° 93-008 min taara 1993 san feburuyekalo tile 11, ale ko : Mali jamana kɔnɔ, sigida lakodɔnnenw ye nin fɛn saba ye :

1. "Komini", a bɛ sigi cikɛduguw la ani dugubaw kɔnɔ. Komini nɛmɔgoya bɛ di kɔnɛyiw, (kɔnɛyɛjɛkuluw) ma minnu sigira kalafili senfɛ ;
2. "Sɛrɛkili" ye "pɛrɛkitiri" ye kubɛda ye. Yɛn nɛmɔgoya bɛ di kubɛda kɔnɛyi ma ;
3. Kafo ye "ɛrɛziyɔn" ye. Yɛn nɛmɔgoya bɛ di kafo kɔnɛyi ma.
4. Bamako dugu ye kafo ye, komini woɔrɔ bɛ min kɔnɔ, a nɛmɔgoya bɛ di kafo kɔnɛyi ma.

Komini kolosibaga be kubeda kono ; kubeda kolosibaga be kafa kono ; kafa yere kolosibaga ye minisiri ye, min be sigida lakodonnenw kunna. Goferenaman ka lasigiden kelen be sigida lakodonnen kelen-kelen bee la.

Mara walanwalanni be tiime joniw fe ?

Mara walanwalanni ye baara de ye. Baara fan o fan, numan na, a be ke k'a tiime. Mara walanwalanni ka kan ka tiime fanga tigiw ni sigida lakodonnenw ni fasodenw fe. Bee n'i joyoro don, bee n'i ka keta don fo k'a tiime yoro min.

1. Fanga tigiw : Goferenaman donnen don fanga tigi ye, a ka baarakelaw be a joyoro fa ka sigidaw kolosi ani k'u laadi.
2. Sigida lakodonnenw be walanwalanni tiime ni hadamadenya ni soro ni donko yiriwali ye. O de ka kan ka ke u ka baaraw kuntilenna n'u taabolo ye, n'o te, mara walanwalanni te tiime konuman. Sigida lakodonnenw

kotigiyalen don.

3. Fasoden : joyoro be fasoden kelen-kelen na Faso joli la. I te ke fasoden numan ye n'i m'o joyoro fa. Mara walanwalanni b'i sinsin fasodenw ka fasodennumanya de kan ka Faso jo sigida lakodonnenw sababu la.

Mara walanwalanniwale

An b'a don ko mara mænna Bamako Mali kono, sigida tun mana ke yoro o yoro, jamana dugukolo kan, sigida kelen-kelen bee ka yiriwali suma tun be ta Bamako de, k'a miiri Bamako, k'a færew tige Banako, ka soro k'a taa wale tintin sigida mogow kun.

Yiriwali jateminenaw ye malidenw ye, nka dunanw don sigida caman kono. I mana i Faso don cogo o cogo, i te se k'a sigida mume bee don, ka tige a kan ko nin baara masina de ye nin sigida masina in ka yiriwali taabolo ye. Fili caman kera sigidaw yiriwali jatemineniw na. Wale caman naniyara, u ma waleya. Minnu yere waleyara, caman ma ben sigidaw netaakun ma tuma bee.

Gæleya caman de yera mara walanwalanbaliya la. A kololo kunbaba kera sigididaw yiriwalibaliya ye. Gækoroba do ko fosi ma sigidaw to ko ni ta-ta-ta te. O koro ye ko fen min mana bo Bamako, o te se sigida mogow ma a cogo la. Sira fe, bee de ko a be a ta ta. O ta-ta-ta de ye sigidaw dæse u halalaw ma minnu tun ka kan k'u yiriwa.

Mara taabolo sinsinnen ta-ta-ta kan, o nana ni sababu jugu caman ye Faso ma. Hali koronfekete min kera kosara in na, n ko niyoro ko kele tun don. Jamana koronfemogow, kerenkereennenya la Tamaschiw ni Sarabuw, murutikun do tun ye ko baara nenema ma ke u fan fe min b'a jira k'u fana ye Faso in denw, ye. Jamana nemogow jora a la ko jo be u

bolo. Nka ni minnu tora keke in na, olu tineni tun man kan.

Kabini o keke kera, jamana nemogow ye nafolo nini dije seleke naani kono, k'a di jekulu ma min sigira k'a nesin Faso koranfela yiriwali ma. O fere in ye mara walanwalanni fere do de ye.

N'i ye mara walanwalanto ye, bo de kera mara bolibagaw son caman koro ma. Mogo minnu son ko don, mogo kalannen de ko don. Kabini Farajew taara, olu de be ka Faso mara. Faso be yiriwabiliya da min na bi, walima Faso be yiriwa da min na bi, mogo kalannenw bolono de b'a la, a numan n'a juguman. Bi, u caman de be, minnu tigera Faso joli la, u caman de b'a fo bi ko Mali te jo, Mali te dilan. U ye fen caman de ke walima ka fen caman de ye min be mogo jigi tige fasojo la. U ma da fosi la tugun fasoko la. Dow ko Mali dilanbaga ma na folo, dow yere ko fo ni Mali jora olu tulomasamaw tile la.

Maliden minnu miiriya sera nin hake ma, kulu fila don ; kulu folo ye minnu t'a fe Mali ka jo, Mali ka dilan. Faso kanu fan si te u dusukun na. Faso juguw don, fasodenjuguw don. Olu miiri te dwere ye ka fasoden tow kongo ani k'u minnogo fo k'u faga sigidaw kono, sigida minnu te Bamako ye. Olu be tineni na, nsonneli, nanamunanamu, surafendi, surafenmine, nafiya. Olu ta ye ta-ta-ta ka to senna, a ka da o taabolo de kan. A be i ko kogojo, dow be k'a jo olu be k'a waraka. Warakali ka nagon, a ka telin ni joli ye. Min be waraka, o te jo. Mara walanwalanni kun ye nin ka dabila, nin ka ban, ka kulu folo in mogow nkalontigiya ;

kulu filanan mogow ye mogow ye minnu hami tun ye Faso ka netaa ye, n'o de ye, Faso kanu be u dusukun na. Olu de nana a ye k'u ka baara ye sanjikorowosi ye, k'u be k'u yere segen gansan bawo u mana kogo min jo, warakabagaw be soro o la. Waati dow la, a warakabagaw ni

nemogoba dow bolo be nagon bolo. Se te kogo jobagaw ye dabali te u ye. Walima u be fara Faso juguw kan ka Faso waraka, k'a ci ka fasoden tow kongo ani k'u minnogo fo k'u faga, walima u be joli dabila.

O de ye do fara Faso juguw kan, ka fasodenjuguya kolokolo bi. O de fana ye fasodennumanya nagasi barisa Faso kanu be dow dusukun na hali bi, Faso joli hami be dow la hali bi, a be mogo kalannenw na, a ka ca kalanbaliw la sigidaw kono. Nka u ma taafan ye u ka baaraw la, u ma kuntilenna jonjon ye u ka fasodennumanya la. U ye u bolo don u yere kono k'u don mogow fe ka Faso waraka, ka Faso ci.

Mara be walanwalan walasa Faso kanubaanciw ka u joyoro fa, u k'u bolo bo u yere kono ka Faso jo, ka sigidaw

yiriwa. Fasodennumanya ka san soro fasodenjuguya kan. Faso ka saniya, sigidaw ka jo, ta-ta-ta, yuruguyurugu, nanamunanamu, nafiya, dunkojujuya, surafendi ni suranfeminε ka ban. Bεε ka kε hōron ye ka Faso danbe to a la, Mali ka kε MALIBA ye.

Mara walanwalanni bε bεεjεfanga to a bε tiime, n'o ye jemufanga ye, "demokarasi. O ye 1991 san fangayeεma ka lajini belebele do ye. Mara walanwalanni koro ye sigida kelen-kelen mogo bεε k'i da don, k'i bolo don, k'i sen don sigida yiriwalibaaraw la. Mara walanwalanni de b'a to ni sigida mogo kelen-kelen bεε bε lamεn.

N'a fōra sigida mogo, o koro ye ko mara walanwalanni te mogo bo mogo la, a te ce bo muso la, a te mogokoroba bo denmisen na, a te kalannen bo kalanbali la, a te dugulen bo dunan na, a te nafolotigi bo faantan na.

Folo, i tun te nininka i kunkanko la i ka sigida koro sango i da ka don a taabolo la. A b'i ko folo, i tun ma jate hadamaden ye, sisan mara walanwalanni koro, mara y'a sementiya ko ni hadamadenw te, sigida te yen, ni hadamadenw yere m'u yere don hadamadenw ye ka jo ni u kunkow ni sigida kunkow ye, mara fana te yen. Mara walanwalanni ko sigida mogo ka wuli k'a kε u yere ye, k'a kε u yere ma.

Sigida yiriwali

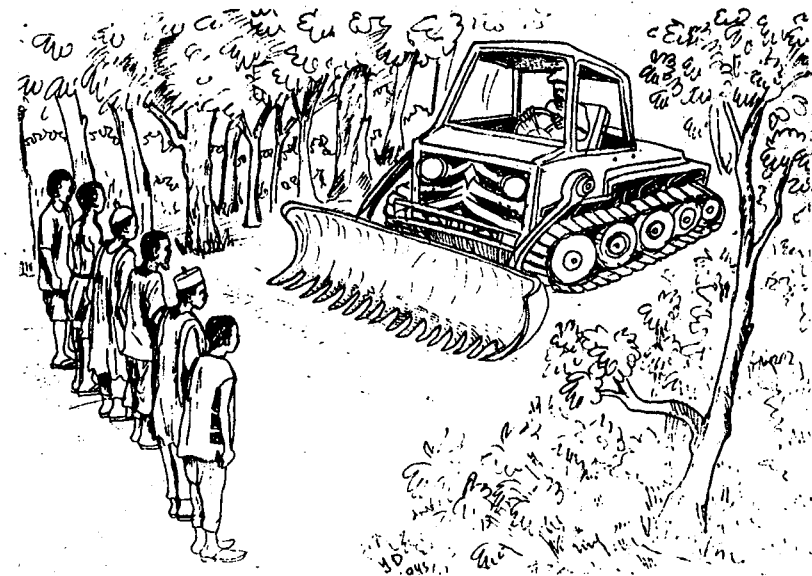
Sigidaw ye u si kε ko Bamako de ye Mali ye. Mogo caman de bε sigidaw koro ni u bε taa Bamako, u b'a fo k'u taato don Mali la. O kuma koro de ye ko Mali dilanni, Mali joli, Mali yiriwali baara bεε bennen don Bamako n'a konomogow dōron de ma.

Nin kuma in bε sigidaw sen bo Mali yiriwali la, ko nemogow ninena olu n'u ka sigidaw ko joli baaraw ni yiriwa-

li baaraw la. Nin kuma de b'a jira ko sigida minnu te Bamako dugu fe mara la, olu te netaa kofō. Mara taabolo de b'o latige u ma. Mara walanwalanbaliya de bε netaabaliya ni yiriwalibaliya latige sigidaw ma, sigida minnu te Bamako do ye.

O tuma, a ka faamu ko sigida yiriwali bε se ka sabati mara walanwalanni de barika la. N'o don, mara ka walanwalan, mara ka cemabo, mara ka segin so, sigidaw ka u kuntilennaw dantige, k'u magow dantige, k'u ka sorow don dala, u ka netaa ka kε u yere bolono ye, u wosi, u ka cesiri ye.

Mara walanwalanni, nogondan don sigidaw ni nogon ce, a ka don, sigida minnu mogow mana baara kε kosebe ka yiriwali soro, ka netaa soro, ka nogoya don u ka dijnesosigi taabolow la laafiya ni here nasiraw la, u , y'a kε u yere foloye. A bε faamu ko mara seginni so, o te dowerε ye baara ko, cesiribaaraw fo netaa ni yiriwali ka sabati sigidaw

kono, sigida mogow sago ni u dugon na.

Ni sigida mogow ko u ka sigida ka yiriwa, u be wajibiya k'u jigi da ninu kan :

1. Bolow, n'o ye baarakelaw ye. Hadamadenw yere de be wuli k'u jo, k'u cesiri, k'u jeniyofo fin baaraw la, baara minnu be ke sababu ye ka netaa ni yiriwali tiime konuman, bee be lahine ani ka laafiya sigida dilannen kono.

O tuma, hadamadenw de ye sigidaw jigi folo ye, sigidaw be dilan olu de ye, olu de fana be sigidaw dilanni baaraw ke. Baara donni kun be mara walanwalanni na.

2. baarakeminenw ye sigidaw jigi filanan ye. I mana a meni jonnin kunnandi, a fo i sababu numan. Baarakelaw mana ke sigidaw bolo cogo o cogo, fo baarakeminenw fana ka ke u bolo. N'o te baara te ke, yiriwali te ke, netaa te bo. Baarakeminenw jodaba be sigidaw yiriwali baaraw tiimeni na.

O tuma, fo sigidaw k'u laben. O laben do de ye baarakeminenw jenama soroli ye. A be ke ka sigida baara, nka a be se ka sigida were dilan wari la. O ye sorokeda do ye.

3. nafolomugu ye sigida jigi jenama do fana ye, bawo baarakelaw mana ke cogo o cogo fo nafolomugu ka soro ka don da do fe, i n'a fo ka baarakeminenw san i ko mansinw, walima minen werew i ko nega, siman n'u jogonaw.

Ko min taabolo ye nin ye, sigida o sigida, n'a b'a fe ka yiriwa, diyagoya don, a ka ke mogotigi ye, a ka ke baarakeminentigi ye, a ka ke nafolomugutigi ye. Nka sigida kelen-kelen be se ka deme jini a sigidanogon fe Mali kono yan walima ka deme don a nogon sigidaw ma... Sigida bee be se ka deme jini walima ka deme soro sigida werew fe

Mali kakan. O misali nogonw ka ca bi kosebe : Bamako ni Faransi sigida min ye Anze ye.

Hakilijakabo kofe, a be ye ko sigida yiriwali ye baara gelen ye min kuntaala ka jan kosebe bawo dilanni don. A ka gelen barisa nafoloko don, sorokedako don. O tuma, fo sorokedaw ka ke sigida kono min sorow be don da numan fe sigida dilanni nasira la.

Misali la, kungo ye sorokeda ye sigi da caman fe bawo kungo konofenw de be bo ka nafolo jini u la. O nafolo te don sigida dilanni musakaw la. Sisan n'a ma ne ko mara seginna so, n'a ma ne ko sigida bee ka kan ka jo n'u yere ye, fo sigidaw ka sorokesiraw ni sorokedaw jini, k'u kerenkerean ani k'u basigi cogo min u nafa be se hadamadenw ma sigidaw dondala n'u dilanni nasira la.

O ye tije ye. Sigida minnu mana se ka nin taabolo waleya, a ka ca a la, nogondan min donnen don sigidaw ni nogon ce mara walanwalanni sira la, o nogondan nekun na ke olu ta ye, olu na ke nogondan joro folo la, olu na ke sigidaw ye, minnu dilanni ni to bee ye, olu na ke sigidaw ye minnu ye here lase mogow ma k'u lahine, k'u laafiya.

Dowera ma jini sigidaw fe cesiri ko,

- cesiri ka hakili numan soro ka sorokedaw ni sorokesiraw dantige, k'u yiriwa, k'u sorow ke nafa barikama ye.

- cesiri ka baara nafamaw, baara barikamaw dantige ko mogow mago be u la k'u yere laafiya, k'u yere lahine, k'u yere tanga tooro ma, dijesosigi toorow. Baara barikama ninu mana dantige, u ka boloda k'u waleya, k'u tiime, fere o fere be tige o kama, o ka tige. Baara si te ke sariya ko.

- cesiri do fana ye, sigida mogow sen ka don sigida dilanni na, ka damine sorokesiraw ni sorokedaw dantigeli ma ka se baara nafaman dantigeli ma ani nafolomugu jini

n'a kafoli, ni baarakelaw soroli, ninnu be ye dakunw ye minnu walew man kan ka ke sigida mogow ninema. U man kan ka ke dogo-dogonin-dogo ye. Mara walanwalanni ko ka bee lamn, ko bee k'i hakilina fo, ko kuma ka ke sigida kow la, a numan n'a juguman. Bee ye fasoden de ye.

Mara walanwalanni nasira la, sigidaw yiriwali n'u dilanni siratige la, baara minnu be ke, min fora k'o ke, kuma kolomayoro ye o de ye, baara ketaw tilali ; baara nafamaw, baara barikama minnu be ke, olu be tila ka sigida joyoro jira a la, ko ke jeniyo ye min be fin sigida fe. Sidiga be se bo yoro o yoro, nafolomugu se, baara donni se fo ka se baara kebagaw ma, a be o sew bo o yoro la. Nin koro ye ko sigidaw yiriwali, n'o ye u dilanni ye, o te sabati fiyewu, ni sigidaw ma wuli k'u jo, k'u cesiri, k'u laben walasa nogondan jaabi fodon si kana nimisa.

Ni sigida joyoro jira a la, baaraw keli la, goferenaman n'ale de be Faso kunna, o fana ka keta be dantige a ye. Kumalaturunya la, sigida kelen-kelen ta ye :

1. Ka baaraw dantige,
2. ka baaraw boloda,
2. ka baaraw tiime.

Min ye goferenaman joyoro ye, ale de be deme don sigidaw ma. Deme nasira la tuguni, demedonjekuluw, i n'a fo "Onigew" (O.N.G), olu fana be sigidaw bolomagen ni ferew ye i ko nafolomugu, minenw, baarakeminenw n'u nogonnaw.

Goferenaman, n'o ye Faso nemogow ye ani sigida mogow, fasodenw fo ka se demebagaw ma, ninnu de be u fanga fara nogon kan k'u se ke sigidaw yiriwali la, n'o de ye joli ni dilanni ni netaa ye. Nin cogo in na, a be ye ko :

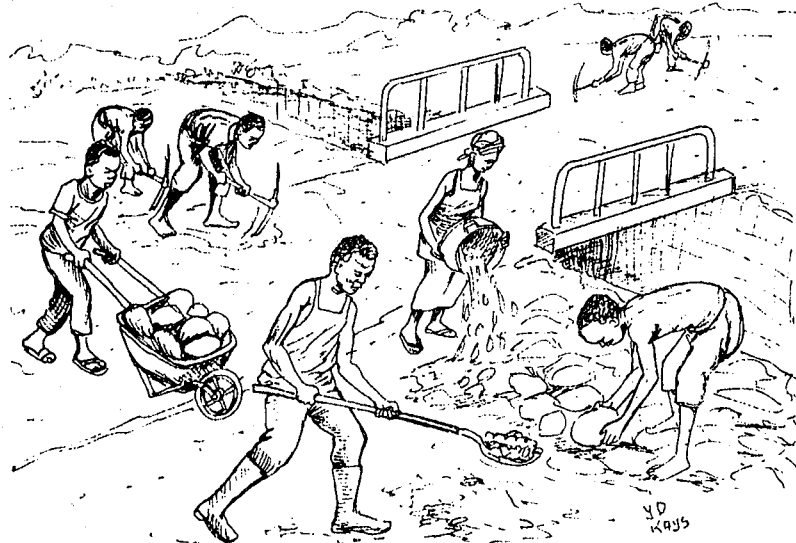
- goferenaman, n'ale de ye Faso nemogow ye, ale de be sigidaw ka baara nafamaw keli sariya n'a hukumu pereperelatige. O ko, a be demew ke ani ka ferew di sigidaw ma u ka baara bolodalenw waleyali n'u tiimeni na ;

- sigida mogow, n'olu de ye sigida jama ye, mogow o mogow de be sigida kono, sigida ka netaa be olu bee de nesira la. Sigida dilanni n'a yiriwali bee be olu kelen-kelen de bolo bawo joyoro be bee la wa bee ka kan k'i joyoro fa : .

- fasodenw joyoro ye fo saba ye :

- ka baaraw dantige,
- ka nafolomugu di,
- ani ka baaraw kolosi ;

- demebagaw ye demedonnaw ye minn'u y'a kanu ka sigida deme a ka netaa la. Olu ka deme te suguya kelen ye, a be se ka ke fen do ye, fen min keli se b'u ye.

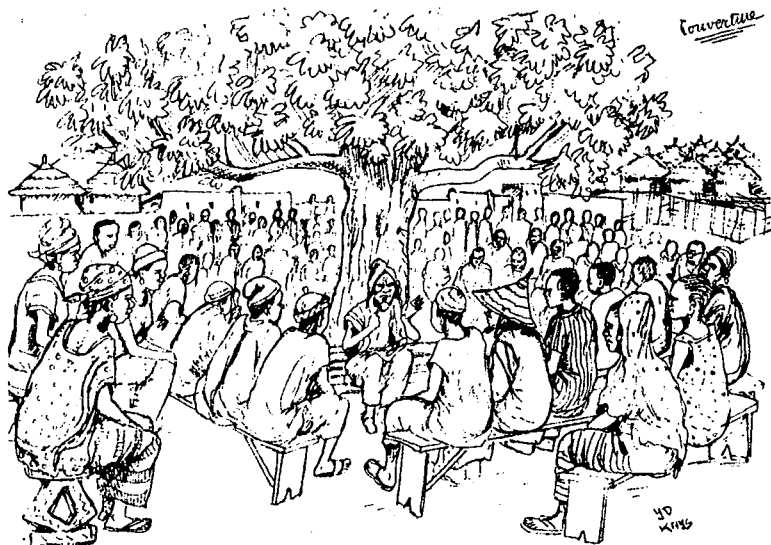

Gofereɓaman jayjoro

Mara walanwalanni ye sigidaw sigi-sigi. Marabolo lakodɓnnenw don minnu jayjoro jirala u la fasojo nasira la. Sigida lakodɓnnen kelen-kelen ta ye ka a ka baaraw dantige, ka a ka baaraw boloda ani ka a ka baaraw tiime : sigida lakodɓnnenw ka ketaw jirala u la. Gofereɓaman fana jayjoro jirala a la. A be faamu ko sigidaw kunkankow be yen, Faso (jamana) fana kunkankow be yen. Min ye Faso kunkankow ye, Gofereɓaman de be jo ni olu nɓnaboli baaraw ye, o ye Gofereɓaman jayjoro ye. O sira la, Gofereɓaman ta ye ka baara ke Mali fasodenjama ka to kelen ye, kuntilenna ka to kelen ye, naniya ka to kelen ye. O kama, Faso lakanani be Gofereɓaman ka jayjoro kono. O koro ye ko sigi-

daw te se ka ke keɓfangatigi ye, keɓkeɓɓew te u si ka mara kono. Faso keɓfanga (sorodasiw)" be gofereɓaman kelen de bolo. Ale de be a bila ka taa sigidaw kono k'u lakana ani k'u tanga, Faso keɓɓew te u si ka mara kono k'u lakana ani k'u tanga, Ala k'an kisi a ma ni keɓ wulila. A ni sigida lakodɓnnen je te o ye.

- Gofereɓaman kelen pe de be wariko latige k'o ke wari suguya min be dun jamana kono. Sisan, o ye sefawari ye. A man kan cogo si la, sigida lakodɓnnen ninnu do ka ban sefawari dunni ma ko fo a yere ka a ka wari dunta tige a yere ye. Faso ka wari dunta tigeli be gofereɓaman ka jayjoro de kono. Ale de b'a jayjoro fa o la. A ni sigida lakodɓnnen si je te o fana ye.
- Min fana ye kiiriko ye, kiiritige, sigida lakodɓnnen si man kan ka taa bolo were kan min ni Faso to kiiriko te kelen ye. Gofereɓaman kelen de be kiiriko taabolo yelɓma. A ni sigida lakodɓnnen si je te o ye.
- Ninnu temenen kofe, gofereɓaman jayjoro do fana ye mara walanwalanni ye,
- Na kolosili n'a segesegeli ye walasa fasodenw ka kisi k'u tanga wale juguw ma, u yerew ka nɓmogo sugandilenw be se ka wale jugu minnu ta k'u segere, nɓnamunamu, dunkojuguya, sabatilibaliya n'u nɓɓonnaw.
- Gofereɓaman be fasodenw n'u ka hakew lakana walasa u ka kisi tononiw ma u ka josariya tiimeni konuman kono.
- Gofereɓaman, n'ale de ye Faso nɓmogow ye, ale de be sigida lakodɓnnenw ka baara nafamaw keli sariya n'a hukumu pereperelatige. O ko, a be demew ke ani ka ferew di sigidaw ma u ka baara bolodalenw waleyali n'u tiimeni na.

I b'a don ko gɔfɛrenaman ye fanga de ye, fanga min be mara ke mara ye, fanga min, n'ale te, mara te ke mara ye, kuma te ko ka a walanwalan, o fanga be gɔfɛrenaman de bolo. Gɔfɛrenaman de be fanga boli fasodenw kan, fasoja-ma mumɛ. Gɔfɛrenaman de ye fanga tigi ye. Sosoli t'o la, sosoli man kan ka ke o la, cogo min a jlen don.

Sigida lakodɔnnenw sigira fangabonda dɔw de no na nin waati in na. O fangabonda ninu tun be baara ke ni Faso (jamana) ka sariya sigilenw de ye. O tuma na, u nonabilaw, n'olu de ye sigida lakodɔnnenw ye, mara walanwalanni hukumu kɔnɔ, o sigida lakodɔnnenw fana b'u ka baara ke ni Faso (jamana) ka sariya sigilenw ye barisa gɔfɛrenaman yere ka baara be ke ni o sariyaw de ye. Faso (jamana) ye kelen de ye. O kelenya sababu la, fanga tigiya be gɔfɛrenaman de bolo k'a boli mara keko numan tiimeni na. Nka dannaya kɔnɔ, mara walanwalanni ye gɔfɛrenaman

yamaruya, a ka fanga do di sigida lakodɔnnenw ma. O de koson, sigida lakodɔnnenw be b'u ka baara ke sariya kelen kɔnɔ, k'a soro a ma ke ni tijeni ye Faso kun.

Walasa k'o sabati, minisiriso be, min sigilen don sigida lakodɔnnenw kama. Ale de ye fanga tigi ye, ale de be mara kunna.

Ɗemogɔsoba sigilen don mara minisiri kerɛfe fanga bolili kama sigida lakodɔnnenw kɔnɔ. Fanga tigi ye Faso (jamana) ka lasigiden ye kafo kɔnɔ (ereziyon). Dow k'ale de ma "komiscriba". Ale dugu mafanga tigi ye "delege" ye. A fana ye gɔfɛrenaman ka lasigiden ye kubeda kɔnɔ, n'o ye "sɛɛkili" ye (pirefɛkitiri).

- Ka kiiritigɛlaw sen bo a la, gɔfɛrenaman ka lasigidenw be Faso ka cakɛda be de kolosi ;
  - O koro ye, k'ale de be fanga kunna ka sariyaw waleya ;
  - K'ale de be Faso lakana ;
  - K'ale de be sigidaw yiriwalibaaraw sinsin ;
  - ka cakɛda dow bila sigidaw ka bolo kan ;
  - ka Faso cakɛdaw ka baarakɛlaw ni Faso togolafɛw don dala sariya y'a nini cogo min.
- Fanga be to gɔfɛrenaman ka lasigidenw bolo nin cogo la folo, sifileli bolo ma. O kun ye ka sigida lakodɔnnenw dege fanga bolili la, fili keta ka dogoya, mara walanwalanni be ka damine de. O kɔnɔ, lasigiden be sigida lakodɔnnenw demɛ, a b'u laadi, k'u bilasira, ani k'u kolosi.
- sigida lakodɔnnenw mana dese baara min na, lasigiden be o ke a no na ; o baaraw donnen don.
  - lasigiden be nonabilali ke ni jekulu were ye kalo saba kɔnɔ ni dese kera ;
  - lasigiden be se ka jekulu (konseyi) wuli pewu ka bo kow nemogoya la ;

- ni jekulu wulila ka bo kow nemogoya la sigida lakodonnen kono, o ye a ka baara bannen ye, a mogo si te se ka sugandi tugun.

Nka minisiriw ka tonsigi de be jekulu ka baarabansoben bo, jekulu min be sigida lakodonnen nemogoya la. nangili werew be se ka ke minisiri fe, ani a ka lasigiden min be sigida lakodonnen kunna. Sidiga lakodonnen mana taabolo o taabolo ta, n'a be sariya soso, Faso sariya, lasigiden man kan ka son o ma.

Hake be ko bee la hadamadenya la. Dan be fanga bolili la, kunfeko te. Fanga be boli sigida lakodonnen kono Faso togo la sariyaw hukumu de kono, o ka nemogo b'o nangi. O ko kelen na, sigida mogow be se k'u ban lasigiden bolo, walima u be se lasigiden nemogo ma ka nefoli ke o ye. N'o kera, sariya min tara lasigiden fe, o be se ka wuli.

Ni nin sira si ma ben sigida lakodonnen mogow ma, u be se u ka sariyaso ma ka lasigiden ka sariya talen wulili jini.

YEREKIIME

Faso

1. Faso ye mun ye ?
2. Mun be Faso ni fasoden ce
3. E miiri ye mun ye bi ka nesin Faso ma ?
4. Bi mogow ka fasodenya sanga kunun mogow ta ma ?
5. Fasodenyuguya kelen be ka jumeww bila Mali la ?
6. Faso kanu be sanga kanu were jumeww ma ?

Faso Fanga

1. Mali la, wote be ke ka jon sigi ?
2. Jonw be wote ka Fanga nemogow sigi ?
3. Fanga suguya jumeww be Mali la ?
4. Demokarasifanga ye fangabonda joli ye ? Jumeww ?
5. Taamasiyen were jumeww be demokarasifanga na ?
6. Welecogo were jumeww be demokarasifanga la ?
7. Demokarasifanga nemogow be sugandi cogo di ?

Sariyafanga

1. Sariyafanga taabolow ye mun ye ?
2. Sariyafanga balofara ye jumeww ye ?
3. Sariyafanga bolofara kelen-kelen nefo
4. Munna bolofara kelen-kelen te do bolokonofen ye ?
5. Munna sariyafanga nemogow ka kan ka nefoli ke ?

Mara walanwalanni

1. Jon tun ye Kage Makan ye ?
2. Wagadu fanga tun be boli cogo di ?

3. Manden fanga tun be boli cogo di sunjata tile la ?
4. Manden fanga bolila cogo di Kankun Musa tile la ?
5. Mara walanwalanni ye mun ye ?
6. Mara walanwalanni ye sanga soro waati jumen ?
7. Mara walanwalanni josenw ye jumenw ye bi ?

Sigida lakodannen

1. Sigida lakodannen ye mun sigida ye ?
2. Mali sigida lakodannenw ye jumenw ye ?
3. Sariya jumen de ye sigida lakodannenw bange ?
4. Sigida lakodannenw bangera mun kama ?
5. Jonw be mara walanwalanni tiime ?
6. Fanga tigiw ka ketaw ye mun ye ?
7. Sigida lakodannenw be walanwalanni tiime cogo di ?
8. Fasoden ta ye mun ye mara walanwalanni na ?

Mara walanwalanniwale

1. Mun bora mara mɛɛnni na Bamako ?
2. Mara walanwalanni ka lajiniw ye mun ye ?
3. Mun ye korɔnfɛla kele wuli ?
4. Mun ye korɔnfɛla kele ban ?
5. Komini be mara cogo di ?
6. Komini nemogow be sugandi cogo di ?
7. Nɛtaa nasira la, mun de jininen don komini fe ?

Sigida yiriwali

1. Mara walanwalanni ko kominiw k'a ke u yere ye ? Misali di. cogo di
2. Mara walanwalanni na, ko kominiw ka jininka, munna ?

Misali di.

4. Ko mara walanwalanni be sigidaw yiriwa, munna ani cogo di ? Misaliw di.
5. A yiriwali nasira la, sigida b'a jigi da mun kan ?
6. Fasoden joyoro ye saba jumenw ye komini yiriwali la ?
7. Gofɛɛnaman ka keta ye mun ye sigida yiriwali la ?
8. Gofɛɛnaman ka keta ye mun ye mara kecogo numan na sigidaw kono ?
9. Kolɔsiliko numan kun ye mun ye gofɛɛnaman fe ?
10. Kolɔsiliko numan sabatilanw ye mun ye ?

Kolɔsili : Nin jininkaliw ye taamasiyen gansanw ye. Karamogo yere be se k'a ka jininkaliw laben k'a ka kalan-denw kiime konuman, ka nesin dakun kelen-kelen ma min kalan mana ke ka ban u fe.

bansan dilan na : 2002 san deburukalo
Labenbaga : Jamana